

УДК 339.972:338.24.021.8

Корупція і високий рівень тіньової економіки як визначальні фактори впливу на інвестиційну привабливість України та її інтеграційні прагнення

Пробоїв О.А.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри міжнародної економіки, маркетингу і менеджменту
Івано-Франківського навчально-наукового інституту менеджменту
Тернопільського національного економічного університету

Гуменяк Л.В.

магістр
Івано-Франківського навчально-наукового інституту менеджменту
Тернопільського національного економічного університету

Стаття присвячена актуальним питанням корупції й тінізації вітчизняної економіки для виявлення їх негативного впливу на інвестиційну привабливість України та її інтеграційні прагнення в рамках підписаної Угоди про асоціацію з ЄС. Проаналізовано рівень корупції в Україні у порівнянні з країнами ЄС та Близького Сходу. Розглянуто інтегральний показник тіньової економіки в Україні та проведено порівняльний аналіз негативного впливу на національну економіку різних схем ухилення від сплати податків. Окреслено заходи підвищення інвестиційної привабливості України на шляху реалізації її інтеграційних прагнень.

Ключові слова: корупція, тіньова економіка, угода про Асоціацію з ЄС, ухилення від сплати податків, інвестиційна привабливість, інтеграція.

Пробоев О.А., Гуменяк Л.В. КОРРУПЦИЯ И ВЫСОКИЙ УРОВЕНЬ ТЕНЕВОЙ ЭКОНОМИКИ КАК ОПРЕДЕЛЯЮЩИЙ ФАКТОР ВЛИЯНИЯ НА ИНВЕСТИЦИОННУЮ ПРИВЛЕКАТЕЛЬНОСТЬ УКРАИНЫ И ЕЕ ИНТЕГРАЦИОННЫЕ СТРЕМЛЕНИЯ

Статья посвящена актуальным вопросам коррупции и тенизации отечественной экономики для выявления их негативного влияния на инвестиционную привлекательность Украины и ее интеграционные стремления в рамках подписанного Соглашения об ассоциации с ЕС. Проанализирован уровень коррупции в Украине по сравнению со странами ЕС и Ближнего Востока. Рассмотрены интегральный показатель теневой экономики в Украине и проведен сравнительный анализ негативного влияния на национальную экономику различных схем уклонения от уплаты налогов. Определены мероприятия по повышению инвестиционной привлекательности Украины на пути реализации ее евроинтеграционных стремлений.

Ключевые слова: коррупция, теневая экономика, соглашение об ассоциации с ЕС, уклонение от уплаты налогов, инвестиционная привлекательность, интеграция.

Proboyiv O.A., Humeniak L.V. CORRUPTION AND THE HIGH LEVEL OF THE SHADOW ECONOMY AS DETERMINANTS OF INFLUENCE ON THE INVESTMENT ATTRACTIVENESS OF UKRAINE AND ITS INTEGRATION ASPIRATIONS

The article is devoted to the actual issues of corruption and tonization of the domestic economy in order to identify their negative impact on the investment attractiveness of Ukraine and its integration aspirations within the framework of the signed Association Agreement with the EU. The level of corruption in Ukraine compared to the EU and the Middle East has been analyzed. The integral indicator of the shadow economy in Ukraine is considered and a comparative analysis of the negative influence on the national economy of various schemes of tax evasion is conducted. Measures to increase the investment attractiveness of Ukraine towards the implementation of its Euro-integration aspirations have been identified.

Keywords: corruption, the shadow economy, the Association Agreement with the EU, tax evasion, investment attractiveness, integration.

Постановка проблеми. Третє тисячоліття загострило глобальні проблеми сучасності й ознаменувалось посиленням кризових явищ, які спонукали різні за рівнем розвитку держави до утворення інтеграційних угруповань з

метою зняття бар'єрів на шляху вільного руху товарів, капіталів, робочої сили. Інтеграційні прагнення виступають невід'ємною складовою оптимальної моделі залучення вітчизняної економіки до світогосподарських про-

цесів й необхідною передумовою подолання системних кризових явищ та забезпечення високих темпів довгострокового економічного зростання. Однак, всеохоплююча корупція в усіх сферах економіки й гілках державного управління, високий рівень розвитку тіньової економіки створюють безліч перешкод на шляху проведення відповідних реформ й негативно впливають на інвестиційну привабливість України, що суттєво сповільнює хід даних процесів й нівелює ефективність проведених реформ, які набувають лише формального характеру. Вищезазначене й визначає актуальність обраної теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вивченням самого явища і аналізом рівня корупції та тінізації вітчизняної економіки з метою виявлення їхнього впливу на інвестиційну привабливість України в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів, займалися такі українські й зарубіжні вчені: Ф. Шнайдер [1], К. Шваб [2], М. Мрчела [3], М. Ставнійчук [4], М. Луценко і Л. Щербина [5], М. Хавронюк і О. Савицький [6] та ін.

Однак, невирішеними залишаються проблеми, пов'язані з пошуком напрямів подолання корупції і високого рівня тіньової економіки шляхом реформування різних сфер національної економіки в рамках підписаної Угоди про асоціацію з ЄС. Саме тому ці питання потребують проведення подальших досліджень і вимагають залучення до їх вирішення експертів багатьох галузей.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є аналіз рівня корупції й тінізації вітчизняної економіки для виявлення їх негативного впливу на інвестиційну привабливість України та її інтеграційні прагнення в рамках підписаної Угоди про асоціацію з ЄС.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для сучасного світового господарства з процесами його глобалізації й інтеграції характерним є значна концентрація капіталів на фоні кількісного та якісного збільшення транснаціональних корпорацій і фінансових груп, а також розмитість економічних кордонів між державами та прискорене формування цілісного конкурентоспроможного загальносвітового ринку. У контексті таких процесів проблемою для багатьох держав із значним відставанням рівня розвитку їх економіки від загальносвітових та європейських макроекономічних показників є тінізація економіки й посилення корупційних явищ в різних секторах та на різних щаблях державного управління, що перешкоджає цим економікам ефек-

тивно проводити реформування народного господарства і негативно впливає на їх інвестиційну привабливість, викликаючи недовіру серед інституційних інвесторів й погіршуючи їх позиції у світових рейтингах загалом.

Процеси реформування, які відбуваються в Україні впродовж останніх двох

років в рамках обраного курсу євроінтеграції, об'єктивно зіштовхуються з руйнівними факторами, які не лише негативно впливають на її інвестиційну привабливість, але й перетворюють усі започатковані позитивні зрушення у економіці на формальність, а ефективність реформ зводять нанівець. Цьому сприяють значна корупція й високий рівень тінізації української економіки.

Будь-які зусилля уряду щодо подолання системних кризових явищ в економіці шляхом реформування різних сфер, а також заходи у сфері залучення іноземних інвестицій, нівелюються складною політичною ситуацією і несприятливим інвестиційним кліматом, на який значною мірою впливає значний рівень корумпованості усіх щаблів державного управління та високий рівень тінізації вітчизняної економіки (див. табл. 1).

Виходячи з даних таблиці 1, за даними останнього дослідження британської аудиторсько-консалтингової групи «Ernst&Young», Україна очолює список найбільш корумпованих країн Європи та Близького Сходу.

Україна, в рамках обраного політичного курсу євроінтеграції, для підвищення своєї міжнародної конкурентоспроможності й підняття рівня інвестиційної привабливості, а також в контексті взятих на себе згідно підписаної Угоди про асоціацію з ЄС зобов'язань, вимагає чіткої та послідовної політики щодо боротьби з тіньовою економікою і реалізацією дієвих антикорупційних заходів, які б не були суто формальними.

Підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС (підписання політичної частини угоди відбулось 21.03.2014 р., а економічної – 27.06.2014 р.), яка прийшла на зміну Угоді про партнерство та співробітництво між Європейським співтовариством і Україною, – новий крок на шляху від партнерства та співпраці до створення політичної й економічної асоціації з дотриманням громадянських свобод і демократичних цінностей. Україні було висунуто ряд вимог, виконання яких прискорило б підписання Угоди та стимулювало євроінтеграційні процеси загалом [8, с. 1]. Однак, варто зазначити, що далеко не всі умови були виконані українською владою ані до, ані після

Таблиця 1

Корупція в країнах Європи та Близького Сходу

Рейтинг 2017 року	Країна	Рейтинг L4L	Рейтинг 2015	% 2017 рік	%2015 рік
1	Україна	1	7	88	80
2	Кіпр	N/A	N/A	82	N/A
3	Греція	2	12	81	69
4	Словаччина	3	8	81	78
5	Хорватія	4	1	79	92
6	Кенія	5	2	79	90
7	Південна Африка	6	9	79	78
8	Угорщина	7	10	78	73
9	Індія	8	6	78	80
10	Єгипет	9	15	75	64
11	Словенія	10	3	74	87
12	Нігерія	11	11	73	72
13	Італія	12	14	71	67
14	Болгарія	N/A	N/A	68	N/A
15	Туреччина	13	16	67	63
16	Росія	14	18	66	60
17	Іспанія	15	13	64	69
18	Чехія	16	17	63	61
19	Португалія	17	5	60	82
20	Сербія	18	4	57	84
21	Йордан	N/A	N/A	53	N/A
22	Латвія	19	19	51	55
23	Ірландія	20	20	47	50
24	Литва	21	21	47	45
25	Німеччина	22	30	43	26
26	Саудівська Аравія	23	22	43	44
27	Польща	24	23	38	43
28	Бельгія	25	27	36	34
29	Австрія	26	24	32	42
30	Естонія	27	33	32	21
31	Румунія	28	25	31	39
32	Франція	29	28	28	29
33	ОАЕ	30	31	27	24
34	Великобританія	31	29	25	27
35	Нідерланди	32	34	23	13
36	Оман	33	26	19	36
37	Швеція	34	37	18	10
38	Швейцарія	35	35	18	12
39	Фінляндія	36	36	16	11
40	Норвегія	37	32	10	21
41	Данія	38	38	6	4

Джерело: побудовано на основі джерела [7, с. 1]

ратифікації Угоди про Асоціацію. Зокрема, це стосується результативності проведення реформ. Особливої уваги заслуговують методи боротьби з корупцією та тіньовою економікою в Україні.

Питання високого рівня корупції та хабарництва в усіх сферах суспільного життя, а також значна тінізація вітчизняної економіки, завжди були невирішеними проблемами в нашій державі, які гальмували будь-які пози-

тивні зрушення. Ставлення громадян до корупції в Україні є доволі неоднозначним та несподіваним, оскільки майже половина українців прагне позитивних змін і, водночас, схильна виправдовувати такий стан речей й активно приймає участь у різних корупційних схемах чи докладає зусиль до отримання не задекларованих доходів, уникаючи оподаткування.

Дослідження Фонду Демократичних ініціатив ім. Кучеріва, що відбулося за підтримки МЗС Чехії, на основі проведеного опитування населення, продемонстрували наступну ситуацію: 41% громадян вважає хабарі аморальним та неприпустимим явищем для цивілізованого світу, а 35% стверджують, що хабар є негативним явищем, однак в деяких випадках він є необхідністю; натомість, 9% говорять про те, що це нормальний метод швидкого та ефективного вирішення проблем у державі. При цьому, все ж 44% громадян стверджують, що проблема корупції в Україні є дуже серйозною; 36% вважають, що проблема серйозна, однак, крім неї існують й важливіші питання; 12% не вважають її такою важливою, а 2% українців й взагалі стверджують, що дане питання доволі надумане і проблеми, як такої, не існує [9, с. 1]. Враховуючи таке ставлення українців до питання корупції не дивно, що держава не здатна ефективно боротися з цією проблемою, адже не можливо боротися із тим, що вважається прийнятним явищем для половини населення країни. Вартою уваги є інформація про те, що більше 25% громадян України протягом 2017 року давали хабарі. На першому місці серед різних сфер суспільного життя най-

більш розповсюдженою є корупція у медицині (рис. 1).

У проведеному Фондом Демократичних ініціатив ім. Кучеріва дослідженні також відзначено, що 45% українців дають хабарі саме для того, щоб простіше і швидше вирішити будь-які питання; 29% опитаних вважають, що це єдина можливість домогтися своїх законних прав; 16% респондентів стверджують, що в такий спосіб вони намагаються отримати щось незаконне [9, с. 1].

Українцям значно легше пояснити і виправдати поширеність даного явища у нашій державі, аніж спробувати збагнути, що саме таке сприйняття провокує розповсюдженість правопорушень (рис. 2).

Більшість українських роботодавців до основних причин корупції в країні відносять неефективність структури державних витрат та майже цілковиту відсутність будь-якої прозорості при здійсненні державних закупівель. Нечесною системою проведення тендерів державних закупівель вважають 48% опитаних керівників вітчизняних підприємств (рис. 3).

Враховуючи таку ситуацію, ні про яке покращення інвестиційної привабливості нашої держави мова йти не може. На жаль, ситуація в Україні складається таким чином, що влада не забезпечує належних умов для розвитку малого та середнього бізнесу. Натомість, робиться все для забезпечення стабільної діяльності монополій та підприємств, що перебувають у власності олігархічних кланів й можновладців.

Однак, стверджувати про відсутність корупції і тіньової економіки в найбільш розвинених країнах Європейського Союзу ми також не

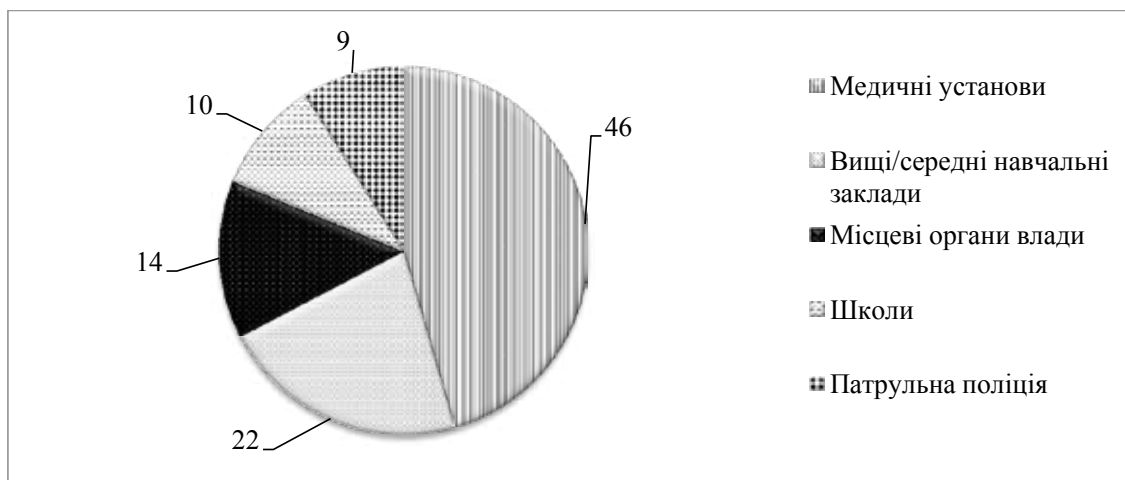

Рис. 1. Сфери найбільшого розповсюдження хабарництва та корупції в Україні станом на II півріччя 2017 р. (%)

Джерело: побудовано на підставі джерела [9, с. 1]

Рис. 2. Відношення громадян до поширеної корупції, хабарництва та підкупу посадових осіб в Україні (%)

Джерело: побудовано на підставі джерела [9, с. 1]

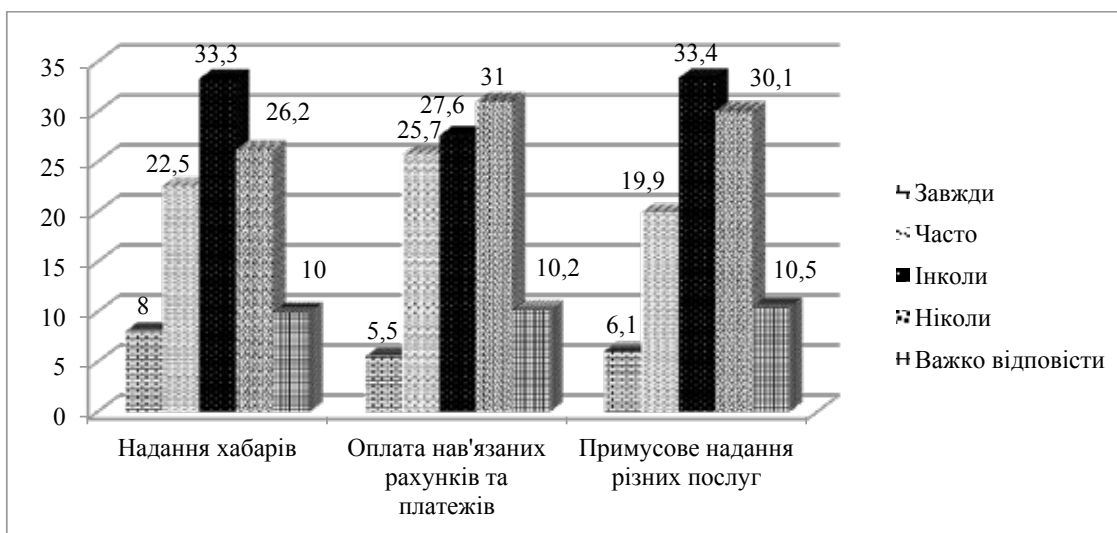

Рис. 3. Відносини бізнесу з владою, побудовані на хабарництві (%)

Джерело: побудовано на основі джерела [9, с. 1]

можемо. Рівень фінансової тінізації та офшоризації в країнах ЄС є вдвічі вищим за такі країни, як США, Австралія, Нова Зеландія, Канада та Японія, й на протязі 2004-2015 рр. коливався в межах 18-23% до ВВП [11, с. 1].

У вересні 2017 року провідні європейські засоби масової інформації спільними зусиллями оприлюднили результати масштабного журналістського розслідування, яке стосувалося грандіозної корупції та відмивання коштів на користь діючої влади Азербайджану. До фінансової афери був причетний один із ключових банків ЄС – Danske Bank [12], який за згодою або ж через власний недогляд протягом кількох останніх років пропустив мільярди «брудних» російських грошей, що були відмиті через мережу бан-

ківських операцій у Молдові та Латвії. У ланцюжку транзакцій приймала участь саме естонська філія Danske Bank, крізь яку пройшло більше \$1 млрд. із загальної суми, що за різними підрахунками перевищувала 20 мільярдів. Журналісти данського видання Berlingske [13] натрапили на інформацію про 16000 різноманітних транзакцій, здійснених протягом 2012-2014 рр. на суму близько 2,9 млрд. дол. Опрацюванням даної інформації займався консорціум OCCRP спільно із провідними мас-медіа з різних країн світу.

Згідно з інформацією, президент Азербайджану Ільхам Гейдар оглі Алієв тісно взаємодіяв з багатьма відомими політиками, зокрема гроші отримували: родина болгарських високопосадовців Ірина Бокова

(керівник ЮНЕСКО) та Калін Мітрев (діючий директор ЄБРР по Болгарії, Польщі та Албанії), депутат Едуард Лінтнер, що належав до Християнсько-соціалістичного союзу (блок Ангели Меркель), італійський політик Лука Волонте, кандидат в президенти Словенії на майбутніх виборах Змаго Єлінчич та інші. Наразі, досі не відомо, чи покарають винних у цій схемі. Зважаючи на те, як затягували розслідування довкола підкупу депутатів ПАРЄ, цілком ймовірно, що і ця справа буде досить довготривалою.

За даних обставин варто згадати також інші корупційні підозри. Мова йде не лише про підтримку Азербайджану депутатами ПАРЄ. Лєвова частка звинувачень лунає на адресу Педро Аграмунта – президента Парламентської асамблеї Ради Європи, що активно підтримує інтереси Кремля, зокрема – і в стосунках з Україною. Так, у 2015 р. було опубліковано розслідування, де розглядалася причетність до корупційного скандалу Лука Волонте та Педро Аграмунта [14, с. 1].

Масштаби європейської корупції й справді вражають. Крім Луки Волонте та Педро Аграмунта в корупційній схемі брали участь й інші високопосадовці (наприклад, Майкл Хенкок), кілька нинішніх керівників фракцій Парламентської асамблеї Ради Європи (німець Аксель Фішер та іспанець Хорді Шукла) і, зокрема, не останню роль тут відіграли представники російського політикуму (голова російської делегації на виборах в Азербайджані Олексій Пушков). До речі, Хорді Шукла наразі є доповідачем ПАРЄ щодо України і крім того, він відіграє особливу роль у вирішенні українського питання. Щодо Фішера, то він також мав відношення до врегулювання ситуації в Україні, однак у жовтні подав у відставку [15, с. 1].

Винуватців корупційного скандалу так і не було покарано. Репутація ПАРЄ втрачена безповоротно, адже дана організація повинна захищати демократію, яка протягом останніх років дедалі більше перетворюється на яскраве гасло, аніж на принцип існування європейського суспільства. Отже, наведені факти слугують переконливим доказом подвійності стандартів Євросоюзу, а також наявності значної кількості корупціонерів серед, здавалося б, чесних політиків демократичної Європи.

Повертаючись до України, варто зазначити, що наступним фактором, який підриває політичний та економічний імідж нашої держави серед розвинутих країн світу, є

катастрофічні розміри тіньової економіки. Тіньова економіка розглядається нами як економічна діяльність громадян, прихована від державних структур. Існує твердження про те, що тінь економіки існує двох відтінків: «сірого» (легальна незареєстрована діяльність – наприклад, заробітна плата у конвертах) та «чорного» (діяльність, заборонена законодавством – наприклад, торгівля наркотиками, людськими органами).

«Чорна економіка» є вкрай негативним явищем для держави. Рівень «сірої економіки» в нашій країні дуже проблематично вирахувати, оскільки неможливо підрахувати суму грошей, отриманих в конвертах. Саме тому, оцінку даного показника в структурі вітчизняної економіки здійснюють кілька державних інституцій. Однією із них є Державна служба статистики, яка наводить цифру в 16-19% [16]. На наш погляд, методологія підрахунків обсягів тіньової економіки Держкомстатом є поверхневою і не відображає реального стану проблеми.

Оцінку тінізації української економіки проводили й різноманітні іноземні організації та міжнародні експерти. Для прикладу, професор австрійського університету в м. Лінц Фрідріх Шнайдер зазначав про те, що середній рівень тіньової економіки в Україні станом на 2007 рік складав 49,7%, і це в той самий час, коли Держкомстат говорив про 15,5% [1, с. 443–461].

В червні 2017 року міжнародною Асоціацією дипломованих сертифікованих бухгалтерів був опублікований перелік держав, для яких є характерним найвищий рівень тіньової економіки. 3-поміж 28 аналізованих держав Україна зайняла «почесне 3 місце» (1,95 трлн. грн. або 45,97% від ВВП), поступившись тільки Нігерії та Азербайджану [17, с. 1].

Згідно офіційних даних Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, протягом I кварталу 2017 року рівень вітчизняної тіньової економіки склав 37% від офіційного ВВП. В порівнянні з показником аналогічного періоду 2016 р. цей показник є меншим на 6% (рис. 4.).

Давати оцінку рівня тінізації вітчизняної економіки, як суто негативному і шкідливому явищу, – не доцільно. Звісно, в результаті так званих «зарплат у конвертах» держава зазнає певних збитків, проте певна частина коштів із цієї зарплатні все ж надійде до бюджету у вигляді ПДВ з реалізації товарів або послуг.

В контексті аналізу рівня тіньової економіки варто розглянути динаміку зміни обсягу реаль-

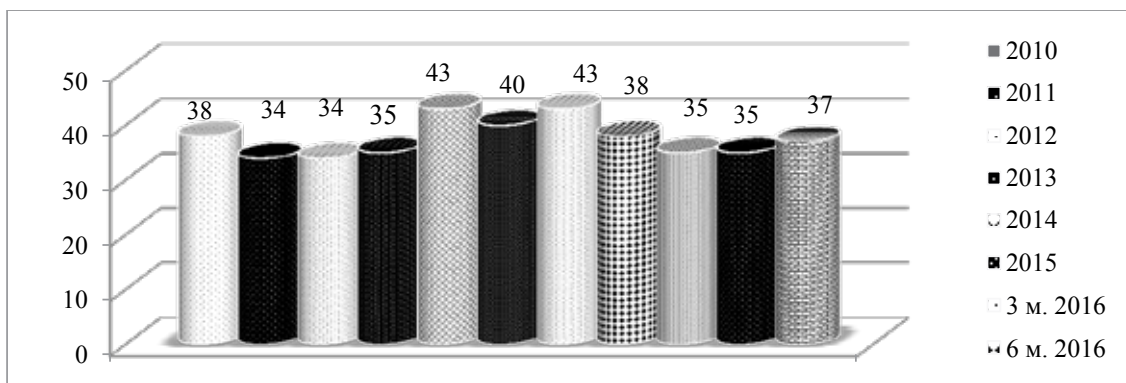

Рис. 4. Інтегральний показник рівня тіньової економіки в Україні (у % від обсягу офіційного ВВП)

Джерело: побудовано на основі джерела [16]

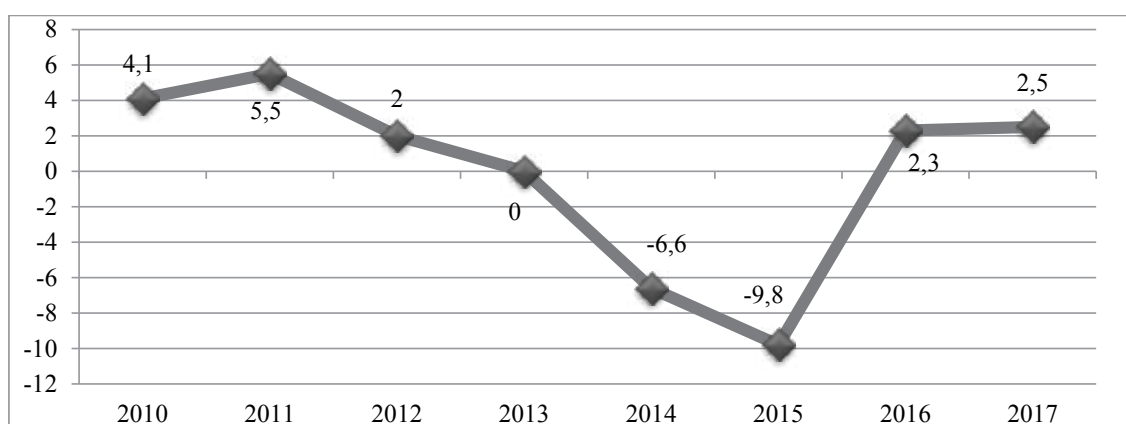

Рис. 5. Динаміка зміни рівня реального ВВП (у % до минулого року)

Джерело: побудовано на основі даних джерела [16]

ного ВВП України протягом 2010-2017 рр. (рис. 5).

На основі даних рис. 5 можна зробити висновок про те, що починаючи з 2016 року прослідковується збільшення реального ВВП, і вже у 2017 році ми отримали 2,5% зростання. Така ситуація пояснюється не поживаленням економіки в цілому, а збільшенням попиту на внутрішньому та зовнішньому ринках.

Водночас, насторожує той факт, що офіційні дані дещо відрізняються від неофіційної статистики, а також – від думки провідних експертів та результатів проведених досліджень міжнародних рейтингових агентств.

Крім того, варто врахувати те, що боротьби із корупцією та тіньовою економікою в Україні заважає значна кількість проблем, нерозв'язання яких негативно впливає на розвиток вітчизняної економіки загалом:

– відсутність довіри до влади внаслідок її низької ефективності (згідно із Звітом про Глобальний індекс конкурентоспроможності

2016-2017 рр., наша держава посіла 129 місце серед 138 держав за ефективністю діяльності органів державної влади). Ця інформація подається Міністерством економічного розвитку і торгівлі України [18, с.1]. Однак, згідно даних Економічного дискусійного клубу, який посилається на World Economic Forum [19, с. 1], наша країна займає 85-е місце серед 138 країн світу, втративши протягом року шість позицій (у рейтингу 2014-2015 рр. Україна була на 79-у місці) [2, с. 1]. Таке падіння рівня України у світових рейтингах свідчить про наступне: несприятливі для бізнесу правові та адміністративні умови; відсутність ефективною судовою системою, що потребує реформ; значний рівень корупції; відсутність ефективного захисту прав власності. Дані фактори зводять нанівець будь-які спроби покращити бізнес-клімат в країні, а також підбивають рівень довіри суспільства до держави;

– нестабільність фінансової системи України. НБУ зазначає про те, що загальна

кількість платоспроможних банків на протязі I кварталу 2017 р. змінилася – з 96 до 92 установ станом на 01 квітня 2017 [20]. За інформацією Фонду гарантування вкладів фізичних осіб на стадії ліквідації перебувають 87 банків. Особливої уваги заслуговує Приватбанк, який опинився в центрі інформаційних атак мас-медіа [21, с. 1];

– військова агресія Росії на Сході країни.

Загалом, при розрахунку рівня тіньової економіки використовуються чотири основні методи, кожен з яких характеризує певну сферу національної економіки (враховуючи при цьому частку нелегального сектору для відповідної сфери):

1. Метод збитковості підприємств (– 6% в 2017 році в порівнянні з 2016 р. до 28% від обсягу офіційного ВВП).

2. Метод «витрати громадян – роздрібний товарооборот» (– 3% в 2017 році в порівнянні з 2016 р. до 55% від обсягу офіційного ВВП).

3. Електричний метод (– 2% в 2017 році в порівнянні з 2016 р до 32% від обсягу офіційного ВВП).

4. Монетарний метод (– 2% в 2017 році в порівнянні з 2016 р до 27% від обсягу офіційного ВВП) [18, с. 1].

Внаслідок використання різних підходів і методів оцінювання рівня тінізації вітчизняної економіки різними будуть й кінцеві результати. Саме тому, Міністерство економічного розвитку і торгівлі прийняло рішення про підрахунок інтегрального показника рівня тіньової економіки (у % від обсягу офіційного ВВП), який станом на січень-квітень 2017 року склав 37% (– 6% в порівнянні з аналогічним періодом 2016 року) [18, с. 1].

Обсяги і рівень тіньової економіки демонструють довіру бізнесу до держави, прийнятність рівня оподаткування, доступність кредитів, ефективність економічних стимулів для офіційного працевлаштування. Згідно з АССПА, основними чинниками, які впливають на розмір тіньового сектору, є: бюрократія, ВВП на душу населення за паритетом купівельної спроможності, а також – політична ситуація в державі. Доцільно згадати про ще одну причину значного рівня тіньової економіки – ментальну рису українських громадян хитрувати, оскільки незважаючи на зменшення податку, зарплати в конверті не зникли.

На основі даних Світового банку, загальна податкова ставка в нашій державі складає 37,8%. У порівнянні з іншими державами (наприклад, у Франції 62,2%), в Україні діє податкова ставка середнього рівня, однак

враховуючи рівень інфляції й динаміку росту цін, розміри заробітних плат, стан соціального та економічного розвитку держави, а також корумпованість системи, – для значної частини громадян дані податки є непомірним тягарем, тому вони намагаються їх обійти [22]. Так, Державна Фіскальна Служба України наводить дані про те, що на протязі січня-вересня 2017 року податкове законодавство порушували близько 60% роботодавців [23, с. 1].

Варто визнати той факт, що тіньова економіка є виходом з кризової ситуації для громадян, які під час кризи втратили роботу. Значна частина економістів вважають, що тіньова економіка є нормальним станом та стратегією виживання вітчизняної економіки. Зокрема, такої думки дотримується економіст О. Пасхавер, який заявив про це під час форуму «Масштаби та схеми тіньової економіки» [24].

По суті, тіньова економіка є присутньою в будь-якій державі світу, не залежно від рівня її економічного розвитку. Суть проблеми криється не в наявності тіньової економіки як такої, а у її розмірах, а саме в обсягах тіньового сектору щодо ВВП. У випадку, коли рівень тіньової економіки складає до 10% від ВВП країни – це є допустимо і не чинить руйнівного впливу на економіку. В Україні ж офіційно рівень тіньової економіки складає 37%, однак він є значно вищим, оскільки офіційна статистика не відображає реальних масштабів. Схем уникнення та ухилення від оподаткування в Україні є безліч. Кожна із них завдає значної шкоди бюджету України й економіці загалом (табл. 2).

Також, важливу роль відіграє структура тінізації. Для більшості країн світу є характерним те, що в тіні перебуває, в основному, малий бізнес та незареєстровані економічні суб'єкти. В нашій державі ситуація протилежна – найбільш масштабні інструменти ухилення від сплати податків використовуються великими та надвеликими компаніями, а найбільшими корупціонерами є представники владних структур [25, с. 1]. На основі цього, логічним буде припустити, що одного тільки механічного використання досвіду інших країн буде недостатньо.

Все ж, прослідковуються певні покращення. Зокрема, було знижено рівень відрахувань до Пенсійного фонду та Фонду соціального страхування – з 41% до 22%. Ситуація зуміла дещо стабілізуватися також завдяки збільшенню реальної заробітної плати (+ 19,3% в 2017 р.). Згадаємо також й про внесок системи

Таблиця 2

Порівняльний аналіз річних обсягів та впливу на економіку України схем ухилення та уникнення оподаткування станом на 2016-2017 рр.

Схеми ухилення та уникнення оподаткування	Приблизні річні обсяги (млрд. грн. на рік)	Втрати бюджету (млрд. грн. на рік)
Офшорні схеми	260 – 320	50 – 65
Так званий «сірий імпорт», контрабанда	80 – 230	25 – 70
Конвертаційні центри	40 – 50	12 – 15
«Скрутки»	50 – 60	10 – 12
Контрафакт	9 – 10	10
ФОП замість найму	15 – 20	2,5 – 5
Виведення прибутку через псевдо підприємство фізичних осіб	3 – 7	0,7 – 3
Заниження оборотів	18 – 20	1 – 1,5

Джерело: побудовано на основі джерела [25, с. 1]

електронних закупівель ProZorro [26]. Для прикладу, в 2013 році 41% закупівель державних та комунальних підприємств проводилися без використання тендерів, що призводило до втрат державою близько 35-53 млрд. грн. кожного року [27, с. 1].

Позитивну дію принесли заходи Уряду щодо покращення бізнес-клімату, зокрема спрощення підприємницької діяльності суб'єктів господарювання, і дерегуляція діяльності підприємців: прийняття ЗУ від 22 лютого 2017 року «Про ратифікацію Угоди між Урядом України і Європейським Союзом» про участь України в програмі Євросоюзу «Конкурентоспроможність підприємств малого та середнього бізнесу» [28]; спрощення механізму регулювання державою використання печаток в процесі ведення господарської діяльності [29]; створення необхідних умов, що сприятимуть дотриманню принципів прозорості процесу повернення суми бюджетного відшкодування ПДВ разом із затвердженням Порядку ведення Реєстру заяв про повернення суми бюджетного відшкодування ПДВ [30]; значне поліпшення умов здійснення зовнішньоекономічної діяльності за рахунок скорочення і прискорення проведення всіх митних формальностей, а також покращення процедури повернення суб'єктам господарювання митних платежів, що були сплачені ними надміру [31] та ін.

Незважаючи на ці дії, опираючись на дослідження, проведене центром Разумкова, варто зазначити, що вітчизняному уряду довіряє всього лише 13%, Верховній Раді України – 9%, а президенту – 22% українців. Отже, не слід чекати на швидку та

масштабну детінізацію, яка можлива тільки завдяки створенню сприятливих умов для поживлення ділової активності суб'єктами господарювання, шляхом побудови сприятливого інвестиційного та бізнес-клімату в державі й створенню такого інституційного середовища для бізнесу та громадян, для якого наявність значного рівня тіньової економіки просто неефективна [32, с. 1].

Висновки та перспективи подальших досліджень. В рамках обраного курсу євроінтеграції Україні слід провести повномасштабні реформи у всіх сферах господарського життя, адже без зміни методів, механізмів і інструментів управління економікою не можливо безболісно увійти у європейську спільноту й функціонувати на європейських ринках, а тим паче, отримувати макрофінансову допомогу від країн ЄС. Серед найважливіших проблем, які потребують нагального вирішення є зниження рівня тінізації економіки й подолання корупції, забезпечення прозорості у сфері менеджменту державних фінансів, проведення дієвого реформування судової системи та енергетичного сектору, покращення бізнес-клімату.

На основі проаналізованих у дослідженні тенденцій можна зробити висновок про те, що тіньова економіка несе в собі загрозу у вигляді спотворення законів та інструментів ринкової системи, а, отже, основ побудови збалансованої економіки. Саме тому, перспективами подальших досліджень є розробка і запровадження низки заходів, що забезпечуватимуть мінімізацію негативного впливу актуальних на сьогоднішній день системних факторів тінізації економіки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Schneider Friedrich. New Estimates for the Shadow Economies all over the World / F. Schneider // International Economic Journal. – 2010. – Vol. 24, No. 4. – 443–461 с.
2. Schwab Klaus. The Global Competitiveness Report 2016–2017 [Електронний ресурс] // World Economic Forum. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <https://goo.gl/6CtyoM>.
3. Мрчела М. Боротьба з корупцією в Україні: настав час для результатів [Електронний ресурс] / М. Мрчела // Європейська правда. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.eurointegration.com.ua>.
4. Ставнійчук М. Корупція, що породжує корупцію. У чому корінь зла? [Електронний ресурс] // Українська правда. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/stavniychuk/584b0dcf599ee/>.
5. Луценко М.М. Корупція в Україні: сучасний стан і проблеми протидії [Електронний ресурс] / М.М. Луценко, Л.І. Щербина // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. – 2015. – № 15. – Т.2. – С. 142-145. – Режим доступу до ресурсу: http://www.vesnik-pravo.mgu.od.ua/arhive/juspradenc15/part_2/40.pdf.
6. Савицький О. Громадські експерти: уряд України імітує, а не виконує Антикорупційну стратегію [Електронний ресурс] / О. Савицький // Україна. Newspaper «Deutsche Welle». – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://m.dw.com/uk/громадські-експерти-уряд-україни-імітує-а-не-виконує-антикорупційну-стратегію/a-38422913>.
7. Рейтинг корупції Е&Y: Україна на першому місці серед 41 країни [Електронний ресурс] / ЛІГА Бізнес Інформ. – Режим доступу: http://news.liga.net/ua/news/politics/14730211-reyting_korupts_e_y_ukra_na_na_pershomu_m_sts_sered_41_kra_ni.htm.
8. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, № 984_011 від 30.11.2015 р. [Електронний ресурс] // Законодавство України. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <https://goo.gl/fJoKhf>.
9. Корупція у повсякденному житті українців: За що даємо хабарі? Кому і чому? [Електронний ресурс] // Фонд «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://goo.gl/VcLz8F>.
10. Голос бізнесу. Інформаційний дайджест від найбільшого об'єднання українського бізнесу [Електронний ресурс] // Федерація роботодавців України. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://goo.gl/X8zLUd>.
11. Рівень безробіття в країнах Європи [Електронний ресурс] // Біржевий портал «Take-profit.org». – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://goo.gl/QL4RUw>.
12. Official site Danske Bank [Електронний ресурс] – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://danskebank.com/>.
13. Official site Følg Berlingske [Електронний ресурс] – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.b.dk/>.
14. A Portrait of Deception Monitoring Azerbaijan or Why Pedro Agramunt should resign [Електронний ресурс] // European Stability Initiative. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://goo.gl/79cv2k>.
15. Глава крупнейшей в ПАССЕ группы и спецдокладчик по Украине Фишер подал в отставку [Електронний ресурс] // Канал новин Newsone.ua. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <https://goo.gl/AeskoE>.
16. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс] – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
17. Emerging from the shadows The shadow economy to 2025 [Електронний ресурс] // АССА. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://goo.gl/NupjNT>.
18. Тенденції тіньової економіки в Україні у 1 кварталі 2017 р. [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://goo.gl/jwZ6N8>.
19. Позиція України в рейтингу країн світу за індексом глобальної конкурентоспроможності 2016-2017 років [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Економічного дискусійного клубу –2016-2017 років. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://goo.gl/Fd9rzi>.
20. Офіційний веб-сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.bank.gov.ua/control/uk/index>.
21. Что происходит с Приватбанком? [Електронний ресурс] // Газета Економічна правда. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <https://goo.gl/CX3eBr>.
22. Overall ranking and data tables [Електронний ресурс] // PwC. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://goo.gl/VmM9Cp>.
23. Податкове законодавство порушують 60% роботодавців, які перевірялись Державною фіскальною службою [Електронний ресурс] // Канал новин «5 канал». – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://goo.gl/obmLom>.
24. Масштаби та схеми тіньової економіки [Електронний ресурс] // Open Economic Forum. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://economic-forum.com.ua>.
25. Порівняльний аналіз фіскального ефекту від застосування інструментів ухилення/уникнення оподаткування в Україні [Електронний ресурс] // Official site «Institute of Social and Economic Transformation». – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://goo.gl/UCENd7>.

26. Офіційний веб сайт ProZorro [Електронний ресурс] – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://prozorro.gov.ua>.

27. Тіньова економіка в Україні: причини та шляхи подолання [Електронний ресурс] // Міжнародний центр перспективних досліджень. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: <https://goo.gl/Zd8Ws2>.

28. Закон України «Про ратифікацію угоди між урядом України і ЄС про участь України в програмі ЄС «Конкурентоспроможність підприємств малого і середнього бізнесу» (COSME)» (2014-2020) [Електронний ресурс] // Законодавство України. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1904-19>.

29. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо використання печаток юридичними особами та фізичними особами – підприємцями» [Електронний ресурс] // Законодавство України. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1982-19>.

30. Постанова КМУ «Про затвердження порядку ведення Реєстру заяв про повернення суми бюджетного відшкодування ПДВ» [Електронний ресурс] // Законодавство України. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/26-2017-%D0%BF>.

31. Постанова КМУ «Про внесення змін до Положення про митні декларації» [Електронний ресурс] // Законодавство України. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/27-2017-%D0%BF>.

32. Ставлення громадян України до суспільних інститутів, електоральні орієнтації. Результати соціологічного дослідження [Електронний ресурс] // офіційний веб-сайт Центру Разумкова. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://goo.gl/nErFPE>.

REFERENCES:

1. Schneider Friedrich (2010). New Estimates for the Shadow Economies all over the World. *International Economic Journal*, vol. 24, no. 4, pp.443–461.

2. Schwab Klaus (2016). The Global Competitiveness Report 2016–2017. World Economic Forum (electronic journal). Available at: <https://goo.gl/6CtyoM>.

3. Mrchela M. (2017). Borotjba z korupcijeju v Ukrajini: nastav chas dlja rezultativ [Fighting corruption in Ukraine: the time has come for results]. *Jevropejska pravda [European Pravda]* (electronic journal). Available at: <https://www.euointegration.com.ua>.

4. Stavnijchuk M.(2016). Korupcija, shho porodzhuje korupciju. U chomu korinj zla? [Corruption, which gives rise to corruption. What is the root of evil?]. *Ukrajinsjka pravda [Ukrainian Truth]* (electronic journal). Available at: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/stavnijchuk/584b0dcf599ee/>.

5. Lucenko M.M., Shherbyna L.I. (2015). Korupcija v Ukrajini: suchasnyj stan i problemy protydiji [Corruption in Ukraine: Current State and Problems of Counteraction]. *Naukovyj visnyk Mizhnarodnogho ghumanitarnogho universytetu [Scientific Bulletin of the International Humanitarian University]* (electronic journal). Serija: Jurysprudencija, no.15, t.2, pp.142-145. Available at: http://www.vesnik-pravo.mgu.od.ua/arhive/juspradenc15/part_2/40.pdf.

6. Savycykjy O. (2017). Ghromadsjki eksperty: urjad Ukrajiny imituje, a ne vykonuje Antykorupcijnu strateghiju [Public Experts: The Ukrainian Government Immitates, Not Performs an Anti-Corruption Strategy]. *Newspaper «Deutsche Welle»* (electronic journal). Available at: <https://m.dw.com/uk/ghromadsjki-eksperty-urjad-ukrajiny-imituje-a-ne-vykonuje-antikorupcijnu-strateghiju/a-38422913>.

7. Rejtyng korupciji E&Y: Ukrajina na pershomu misci sered 41 krajiny (2017) [Corruption rate E & Y: Ukraine ranked first among 41 countries]. *LIGhA Biznes Inform [LIGA Business Inform]* (electronic journal). Available at: http://news.liga.net/ua/news/politics/14730211-rejting_korupts_e_y_ukra_na_na_pershomu_m_sts_sered_41_kra_ni.htm.

8. Ughoda pro asociaciju mizh Ukrajinoju, z odnijeji storony, ta Jevropejskym Sojuzom, Jevropejskym spivtovarystvom z atomnoji energhiji i jikhnimy derzhavamy-chlenamy, z inshoji storony, № 984_011 vid 30.11.2015 r. [Association Agreement between Ukraine, on the one hand, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their Member States, on the other hand № 984_011 from 30.11.2015]. *Zakonodavstvo Ukrajiny [Legislation of Ukraine]* (electronic journal). Available at: <https://goo.gl/fJoKhf>.

9. Korupcija u povsjakdennomu zhytti ukrajinciv: Za shho dajemo khabari? Komu i chomu? (2017) [Corruption in the everyday life of Ukrainians: Why do we give bribes? Who and why?]. *Fond «Demokratychni iniciatyvy» im. Iljka Kucheriva [Democratic Initiatives Foundation name Ilka Kucheriva]* (electronic journal). Available at: <https://goo.gl/BcLz8F>.

10. Gholos biznesu. Informacijnyj dajdzhest vid najbilshogho ob'jednannja ukrajinsjogho biznesu (2017) [Business Voice. Information Digest from the largest Ukrainian business association]. *Federacija robotodavciv Ukrajiny [Federation of Employers of Ukraine]* (electronic journal). Available at: <https://goo.gl/X8zLUd>.

11. Rivenj bezrobittja v krajinaх Jevropy (2017) [Unemployment rate in Europe]. *Birzhevyj portal «Take-profit.org» [Take-profit.org exchange portal]*. Available at: <https://goo.gl/QL4RUw>.

12. Official site Danske Bank (2018). Available at: <https://danskebank.com/>.

13. Official site Følg Berlingske (2018). Available at: <https://www.b.dk/>.
14. A Portrait of Deception Monitoring Azerbaijan or Why Pedro Agramunt should resign (2017). European Stability Initiative. Available at: <https://goo.gl/79cv2k>.
15. Glava krupneyshey v PASSE gruppy i spetsdokladchik po Ukraine Fisher podal v otstavku (2016) [The head of the largest group in the PACE and the special rapporteur on Ukraine, Fischer resigned]. Kanal novin Newsone.ua [News channel «Newsone.ua». Available at: <https://goo.gl/AeskoE>.
16. Oficijnyj veb-sajt Derzhavnoji sluzhby statystyky Ukrajinny (2018) [Official website of the State Statistics Service of Ukraine]. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
17. Emerging from the shadows The shadow economy to 2025 (2017). ACCA. Available at: <https://goo.gl/NupjNT>.
18. Tendenciji tinjovoji ekonomiky v Ukrajinu u 1 kvartali 2017 r. (2017) [Trends in the shadow economy in Ukraine in Q1 2017]. Oficijnyj veb-sajt Ministerstva ekonomichnogho rozvytku i torghivli Ukrajinny [Official website of the Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine]. Available at: <https://goo.gl/jwZ6N8>.
19. Pozycja Ukrajinny v rejtynghu krajin svitu za indeksom gholbalnoji konkurentospromozhnosti 2016-2017 rokiv (2017) [The position of Ukraine in the world ranking according to the index of global competitiveness 2016-2017]. Oficijnyj veb-sajt Ekonomichnogho diskusijnogho klubu –2016-2017 rokiv [Official website of the Economic Discussion Club-2016-2017 years]. Available at: <https://goo.gl/Fd9rzi>.
20. Oficijnyj veb-sajt Nacionaljnogho banku Ukrajinny (2018) [Official website of the National Bank of Ukraine]. Available at: <https://www.bank.gov.ua/control/uk/index>.
21. Chto proiskhodit s Privatbankom? (2016) [What happens with Privatbank?]. Gazeta Ekonomichna pravda [Newspaper «Economic truth». Available at: <https://goo.gl/CX3eBr>.
22. Overall ranking and data tables (2017). PwC. Available at: <https://goo.gl/BmM9Cp>.
23. Podatkove zakonodavstvo porushujutj 60% robotodavciv, jaki perevirjalysj Derzhavnoju fiskaljnoju sluzhboju (2017) [Tax legislation violates 60% of employers who were inspected by the State fiscal service]. Kanal novyn «5 kanal» [Channel of news «Channel 5». Available at: <https://goo.gl/o6mLom>.
24. Masshtaby ta skhemy tinjovoji ekonomiky (2017) [Scale and schemes of the shadow economy]. Open Economic Forum. Available at: <https://economic-forum.com.ua>.
25. Porivnjalnyj analiz fiskaljnogho efektu vid zastosuvannja instrumentiv ukhylennja/unyknennja opodatkovannja v Ukrajinu (2017) [Comparative analysis of the fiscal effect of using tax evasion / avoidance instruments in Ukraine]. Official site of the Institute of Social and Economic Transformation. Available at: <https://goo.gl/UCEHd7>.
26. Oficijnyj veb-sajt ProZorro (2017) [The official website of ProZorro]. Available at: <https://prozorro.gov.ua>.
27. Tinjova ekonomika v Ukrajinu: prychny ta shljakhy podolannja (2014) [Shadow economy in Ukraine: causes and ways to overcome]. Mizhnarodnyj centr perspektyvnykh doslidzhenj [International Center for Policy Studies]. Available at: <https://goo.gl/Zd8Ws2>.
28. Zakon Ukrajinny «Pro ratyfikaciju ughody mizh urjadom Ukrajinny i JeS pro uchastj Ukrajinny v prohrami JeS «Konkurentospromozhnistj pidpryjemstv malogho i serednjogho biznesu» (COSME)» (2014-2020) (2017) [The Law of Ukraine «On the Ratification of the Land of Ukraine by the Order of Ukraine and the Participation of Ukraine in the Program «COSME» (2014-2020)». Zakonodavstvo Ukrajinny [Legislation of Ukraine]. Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1904-19>.
29. Zakon Ukrajinny «Pro vnesennja zmin do dejakykh zakonodavchykh aktiv Ukrajinny shhodo vykorystannja pechatok jurydychnymy osobamy ta fizychnymy osobamy – pidpryjemcjamy» (2017) [The Law of Ukraine «On the Entry of Zmin to the Acting Legislative Acts of Ukraine». The law of the seals by juridical persons and phizic individuals – entrepreneurs]. Zakonodavstvo Ukrajinny [Legislation of Ukraine]. Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1982-19>.
30. Postanova KMU «Pro zatverdzhennja porjadku vedennja Rejestru zajav pro povernennja sumy bjudzhetnogho vidshkoduvannja PDV»(2017) [Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine «On approval of the procedure for keeping the Register of applications for the refund of the amount of budget reimbursement of VAT». Zakonodavstvo Ukrajinny [Legislation of Ukraine]. Available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/26-2017-%D0%BF>.
31. Postanova KMU «Pro vnesennja zmin do Polozhennja pro mytni deklaraciji» (2017) [The Decree of the Cabinet of Ministers «About the entry of clerks to the Regulations on the mitigation of declarations». Zakonodavstvo Ukrajinny [Legislation of Ukraine]. Available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/27-2017-%D0%BF>.
32. Stavlennja ghromadjan Ukrajinny do suspiljnykh instytutiv, elektoraljni orijentaciji. Rezuljaty sociologichnogho doslidzhennja (2018) [Attitude of Ukrainian citizens to public institutions, electoral orientation. The results of a sociological study]. Oficijnyj veb-sajt Centru Razumkova [The official website of the Razumkov Center]. Available at: <https://goo.gl/nErFPE>.